

Nr 206

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av örlogsvarven jämte i ämnet väckta motioner.

(1:a avd.)

I propositionen nr 184 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 28 oktober 1960, föreslagit riksdagen att dels besluta att marinverkstäderna i Karlskrona skall organiseras som ett statligt aktiebolag i huvudsaklig överensstämmelse med vad som angivits i förberörda statsrådsprotokoll, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för det nya bolagets bildande m. m., dels å tilläggsstat I för budgetåret 1960/61 till Aktieteckning i ett nybildat bolag i Karlskrona under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 23 000 000 kronor, dels å tilläggsstat I för budgetåret 1960/61 till Engångsupprustning av Karlskrona örlogsvarv under marinens delfond av försvarets fastighetsfond anvisa ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor, dels bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att för beredande av rörelsemedel åt bolaget tillhandahålla bolaget en rörlig kredit av 8 000 000 kronor, dels bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att för beredande av rörelsemedel åt marinverkstäderna i Stockholm tillhandahålla verkstäderna en rörlig kredit av 5 000 000 kronor, dels medgiva att den i staten för Försvarets fastighetsfond: Marinens delfond för budgetåret 1960/61 uppförda posten Reparations- och underhållskostnader m. m. må ökas med 1 000 000 kronor, dels ock besluta att örlogsvarven i Stockholm och Göteborg skall organiseras i huvudsaklig överensstämmelse med vad som angivits i förberörda statsrådsprotokoll.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Jacobsson* och *Per-Olof Hanson* (I: 710) och den andra inom andra kammaren av herr *Boija m. fl.* (II: 874), i vilka hemställts,

att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts prop. nr 184 vad gäller örlogsvarvet i Karlskrona

1) måtte fatta principbeslut om marinverkstädernas i Karlskrona ombildning till statligt bolag och bemyndiga Kungl. Maj:t att tillsätta en bolagsstyrelse i enlighet med propositionens förslag, åt vilken styrelse bör

uppdragas att före den 1 juli 1961 inkomma med förslag till byggnations- och investeringsplan under hänsynstagande såväl till 1959 års Karlskronavarvsutredning som till av departementschefen föreslagen dispositionsplan;

2) i fråga om aktieteckning, investeringsanslag för engångsupprustning av Karlskrona örlogsvarv och rörlig kredit för rörelsemedel åt bolaget besluta i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag;

3) måtte medgiva att styrelsen för utredande uppgifter i inledningsskedet må disponera 1 miljon kronor ur anvisade medel;

4) måtte fatta beslut om ändring av marinens av departementschefen föreslagna replieringsskyldighet på bolaget i enlighet med vad i motionerna anförts; samt

att riksdagen beträffande flottans förvaltningsorgan inom marinkommando Syd måtte besluta att Kungl. Maj:t bör låta verkställa erforderliga organisationsundersökningar innan definitivt besked fattas,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Spetz* (I: 711) och den andra inom andra kammaren av herr *Rydén m. fl.* (II: 876), i vilka hemställts,

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 184 år 1960 i de delar som avser Karlskrona örlogsvarv,

att riksdagen måtte besluta att marinverkstäderna i Karlskrona endast under ett övergångsskede skall driva civil verksamhet, medan verksamheten för marinens räkning begränsas till i huvudsak underhåll samt ombyggnader och moderniseringar av marinens fartyg;

att riksdagen måtte hemställa hos Kungl. Maj:t om en snabbutredning av de investeringsbehov som föreligger för att marinverkstäderna vid en rationell drift skall kunna driva den verksamhet som sålunda erfordras för marinen, så att riksdagen redan 1961 kan ta ställning till behövliga anslagsyrkanden;

att Kungl. Maj:t efter snabbutredning för riksdagen framlägger förslag om eventuella åtgärder, som kan vara lämpliga, om arbetsmarknadssvårigheter ändock skulle uppstå, för att stimulera utvecklingen inom Karlskronaområdet av enskild större och mindre företagsamhet, samt om storleken av det belopp som bör ställas till förfogande härför liksom för nödvändiga omskolnings- och omflyttningsåtgärder,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Virgin m. fl.* (I: 712) och den andra inom andra kammaren av herr *Magnusson* i *Borås m. fl.* (II: 875), i vilka hemställts, *att* riksdagen måtte

1. avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 184,

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, *att* Kungl. Maj:t måtte förelägga 1961 års riksdag proposition med *dels* förslag om omorganisation av Karlskrona örlogsvarv i huvudsaklig överensstämmelse med det av

1953 års örlogsvarvsutrednings majoritet framlagda förslaget härom, *dels* förslag om upprustning och modernisering av örlogsvarvet inom ramen för Karlskronavarvsutredningens investeringsalternativ II, *dels ock* en tidsplan för successiv minskning av antalet anställda vid örlogsvarvet jämte beräkning av de kostnader som kan väntas uppkomma i samband med överflyttning av arbetskraft till andra sysselsättningar,

dels en inom första kammaren av herrar *Torsten Andersson* och *Sundin* väckt motion (I: 709), vari hemställts, att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 184 måtte besluta

att avslå Kungl. Maj:ts proposition såvitt avser omorganisation av marinverkstäderna i Karlskrona till Karlskronavarvet AB m. m.,

att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att frågorna om den framtida verksamheten vid marinverkstäderna och Karlskrona örlogsbas i övrigt och i samband därmed en erforderlig förstärkning av näringsliv och sysselsättningsmöjligheter skyndsamt må utredas i enlighet med vad i motionen anförts, samt

att å tilläggsstat I för budgetåret 1960/61 till Upprustning av Karlskrona örlogsbas under marinens delfond av försvarets fastighetsfond anvisa ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor,

dels en inom andra kammaren av herr *Wachtmeister* väckt motion (II: 872), vari hemställts, att riksdagen vid sin behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 184 måtte som sin mening uttala,

att Karlskronavarvet AB bör organiseras och dess verksamhet utformas så, att företaget kommer att konkurrera fritt och på lika villkor med övriga företag på marknaden,

att utgångspunkten för bolagets verksamhet bör vara företagsekonomiskt hållbara kostnadskalkyler, så att kostnadstäckning erhålles utan dolda eller öppna subventioner,

att produktionen i företaget icke bör inriktas på en väsentlig utbyggnad av varvskapaciteten i landet,

att ett eventuellt avtal om skyldighet för marinen att för vissa beställningar anlita Karlskronavarvet AB bör vara tidsbegränsat till högst 10 år och givas den innebörden att denna skyldighet är avvecklade vid avtalstidens utgång,

samt att de flyttningskostnader som tillskyndas marinen i sin helhet bör täckas med särskilda anslag utanför den för försvaret fastställda kostnadsramen,

dels ock en inom andra kammaren av herr *Senander m. fl.* väckt motion (II: 873), vari hemställts, att riksdagen vid bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 184 angående omorganisation av örlogsvarven måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala att personalen icke bör lida minskning i nu utgående förmåner och att i de fall, där genom omorganisationen arbetskraft av ena eller andra anledningen icke kommer till användning, denna måtte hållas skadeslös.

Beträffande de skäl, motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden, hänvisas till motionerna II: 874, II: 876, II: 875, I: 709, II: 872 och II: 873.

I flottans förband ingår tre örlogsvarv, belägna i — efter storleksordning — Karlskrona, Stockholm och Göteborg. Örlogsvarvens nuvarande organisation grundas på beslut av 1944 års riksdag (prop. nr 166, SU 176, rskr. 384). Organisation och arbetsuppgifter anges närmare i en av marinförvaltningen efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 13 juli 1945 fastställd provisorisk instruktion. För Stockholms örlogsvarv har dock på grund av särskilda förhållanden nyligen beslutats viss ändring beträffande varvets ledning.

Frågan om örlogsvarvens organisation har tagits upp av riksdagens revisorer i deras berättelse över den år 1952 verkställda granskningen angående statsverket. Även statsutskottet har i utlåtande till 1953 års riksdag (SU 34, p. 13) påtalat vissa brister i örlogsvarvens organisation. I skrivelse den 13 november 1952 har slutligen marinförvaltningen gjort framställning om utredning angående densamma. Med anledning av vad sålunda förekommit bemyndigade Kungl. Maj:t den 23 juli 1953 chefen för försvarsdepartementet att tillkalla högst åtta utredningsmän för att verkställa utredning rörande örlogsvarvens organisation och därmed sammanhängande frågor.

Utredningen — 1953 års örlogsvarvsutredning — avlämnade sitt betänkande den 9 mars 1957 (SOU 1957: 9). Mot det i betänkandet framlagda förslaget, som i princip innebär att varje örlogsvarv ställes under enhetlig ledning av varvschefen och att all teknisk verksamhet inom varvet samordnas, har två av utredningens ledamöter reserverat sig. Reservationen syftar till att örlogsvarvens marinverkstäder skall givas självständig ställning och organiseras som bolag eller statligt affärsverk.

Då örlogsvarvens organisation i väsentlig utsträckning är betingad av målsättningen för deras verksamhet ansågs erforderligt att komplettera 1953 års örlogsvarvsutredning med ytterligare utredning, avseende förutsättningarna för civil varvsdrift i Karlskrona. Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla sakkunniga för att verkställa denna utredning utverkades den 20 december 1957. De med anledning härav utsedda sakkunniga — Karlskronavarvsutredningen — har avgivit ett den 2 april 1959 daterat betänkande (SOU 1959: 11). Betänkandet utmynnar i att tillräckliga förutsättningar icke anses nu föreligga för civil varvsdrift i Karlskrona i någon för organisationen avgörande omfattning och innehåller tillika vissa investeringsberäkningar för marinverkstäderna i Karlskrona.

Vid ärendets beredning inom försvarsdepartementet bedömdes grunderna för tidigare förslag i viss mån ha förändrats till följd av den år 1958 beslutade minskningen av marinens organisation. I enlighet härmed utarbe-

tades inom departementet i mars 1960 en promemoria angående örlogsvarvens organisation. I promemorian föreslås att marinverkstäderna i Karlskrona skall ombildas till aktiebolag samt örlogsvarven i övrigt organiseras i huvudsaklig anslutning till 1953 års örlogsvarvsutrednings förslag.

I propositionen lämnas redogörelser för dels örlogsvarvens nuvarande organisation och arbetsuppgifter m. m. (s. 4—16), dels 1953 års örlogsvarvsutrednings förslag till ny organisation av örlogsvarven och vad i fråga om detta anförts av reservanterna inom utredningen (s. 18—43), dels Karlskronavarvsutredningens förslag (s. 48—53), dels ock departementspromemorian (s. 55—69).

Departementschefen framhåller, att frågan om örlogsvarvens organisation under många år varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Nu gällande organisation grundas på beslut av 1944 års riksdag. Örlogsvarven i Stockholm och Karlskrona, som ställdes under enhetlig ledning, skulle enligt detta beslut vardera organiseras på dels en verkstadsavdelning, dels ock tre militärtekniska avdelningar. Vid den praktiska utformningen har det emellertid kommit att råda oklarhet rörande varvschefens och chefens för verkstadsavdelningen (marinverkstäderna) inbördes ställning och befogenheter. Det har även påtalats att nuvarande organisationsform utgjort hinder för en rationell planering av verkstadsdriften.

Angivna förhållanden ledde till tillsättande av 1953 års örlogsvarvsutredning. Det förslag till normalorganisation för örlogsvarv som framlagts av denna innebär att ett örlogsvarvs verksamhet samlas under en enhetlig ledning — varvschefen. Den tekniska verksamheten — utövad inom en verkstadsavdelning, principiellt likställd med övriga avdelningar, samt konstruktions-, fartygs- och vapenavdelningar — föreslås skola samordnas av en teknisk direktör. Denne skall för bland annat detta ändamål även ha till sitt förfogande en allmänplanering. Den ekonomiska verksamheten för hela varvet koncentreras till en ekonomiavdelning under en ekonomidirektör. Inom sistnämnda avdelning skall även handläggas samtliga tjänstemannaärenden för hela örlogsvarvet. I övrigt skall i örlogsvarvet ingå en ekipageavdelning och en fortifikationsavdelning, inom vilka samtliga till örlogsvarvets verksamhet hörande ekipageärenden och fastighetsärenden skall handläggas, samt en intendentursektion och en administrativ sektion. För ledningen av och uppsikten över örlogsvarvet och dess krigsförberedelsearbete slutligen bör varvschefen förfoga över ett stabsorgan — centralplaneringen. Ändringar föreslås vidare i nu gällande föreskrifter beträffande fastighetsförvaltningen i syfte att nå smidigare former för vissa byggnadsarbeten. Redovisningsbestämmelserna anses böra utformas så att de möjliggör en mera rättvisande självkostnadsberäkning än för närvarande samt att driftmedel i viss utsträckning kan utnyttjas i rationaliseringssyfte.

Mot det i betänkandet framlagda förslaget har två av utredningens leda-

möter reserverat sig och hävdad, att marinverkstäderna bör givas självständig ställning, organiserade som bolag eller statligt affärsverk.

Meningarna i remissyttrandena över örlogsvarvsutredningens betänkande är mycket divergerande. Ungefär halva antalet remissinstanser tillstyrker det förslag, som framlagts av utredningens majoritet. I övriga yttranden föreslås — i allmänhet främst för Karlskronavarvets del — att verksamheten skall drivas i bolagsform eller att marinverkstäderna i varje fall skall ges en friare ställning.

Avgörande vid valet av organisationsform är i fråga om örlogsvarven såväl som när det gäller andra statliga organ arbetsuppgifternas art, omfattning och inriktning. Vid departementsberedningen av 1953 års örlogsvarvsutrednings förslag ansågs det därför erforderligt att föranstalta om en kompletterande utredning för att utröna förutsättningarna för civil varvsdrift i Karlskrona. Denna har utförts av Karlskronavarvsutredningen, som i sitt 1959 avgivna betänkande förklarar, att tillräckliga förutsättningar icke nu föreligger att i Karlskrona med framgång bedriva civil varvsdrift i sådan omfattning, att örlogsvarvets organisation behöver anpassas därefter. Utredningen har även gjort vissa investeringsberäkningar för marinverkstäderna i Karlskrona. Två alternativ redovisas innebärande ett investeringsbehov av cirka 20 miljoner kronor om i stort sett endast marina underhålls-, ombyggnads- och moderniseringsarbeten skall förekomma och cirka 60 miljoner kronor om verksamheten bedrivs som en kombination av marin och civil varvsdrift.

I yttrandena över Karlskronavarvsutredningens betänkande görs i allmänhet icke några erinringar mot utredningens bedömande av utsikterna för civil varvsdrift. I flera yttranden betonas emellertid att det är önskvärt att bereda marinverkstäderna en friare ställning. Dessas betydelse för sysselsättningen i Karlskrona med omnejd har särskilt understrukits av arbetsmarknadsstyrelsen.

Valet av organisationsform för örlogsvarven måste som nyss sagts avgöras med hänsyn till arbetsuppgifterna och produktionsinriktningen. Härutinnan har 1953 års örlogsvarvsutredning hävdad att örlogsvarvens huvuduppgift bör vara underhåll samt ombyggnader och moderniseringar av marinens fartyg. Däremot bör nybyggnader för marinen och arbeten för annan beställare än marinen enligt utredningens mening förekomma endast i den utsträckning som anses erforderlig för arbetsutjämning eller av andra skäl befinnes lämpligt och under förutsättning att några särskilda resurser icke erfordras därför. Vid sina bedömanden utgick örlogsvarvsutredningen från dåvarande storlek hos flottan. Utredningen antog att den totala underhållsbehov kommer att öka något, då den tekniska utvecklingen gjorde enheterna ömtåligare och mer komplicerade, vilket, i förening med att verkstadsresurser ombord bleve mera sällsynta vid övergång till mindre enheter, medförde behov av ytterligare underhållsresurser i land.

De förhållanden från vilka örlogsvarvsutredningen utgick vid sina överväganden rörande lämplig organisationsform för örlogsvarven har numera ändrats i viktiga hänseenden. De år 1958 beslutade riktlinjerna för försvarets utformning innebär sålunda på längre sikt en minskning av flottans omfattning. Detta har redan medfört minskade arbetstillfällen för örlogsvarven. Trots att vissa åtgärder vidtagits för att stadga sysselsättningen vid varven har antalet anställda (tjänstemän och arbetare) gått ned från i avrundade tal cirka 2 350 vid marinverkstäderna i Karlskrona och 1 250 vid marinverkstäderna i Stockholm samt 200 vid verkstadsavdelningen i Göteborg den 1 januari 1956 till respektive 2 000, 850 och 150 den 1 januari 1960. För närvarande är cirka 1 560 arbetare och 380 tjänstemän anställda vid marinverkstäderna i Karlskrona. Antalet anställda har nedbringats genom permitteringar och naturlig avgång. Samtidigt har nyanställning upphört. Anställda som avgått har beretts särskilda förmåner i form av årlig ersättning eller avskedsersättning. För personal, som uppfyllt förutsättningarna för förtidspension, har den årliga ersättningen i princip motsvarat full pension. Sådan ersättning har i vad angår kollektivavtalsanställd personal kunnat beviljas sedan vederbörande fyllt 55 år. En av marinförvaltningen gjord prognos rörande arbetsbeläggningen vid örlogsvarven pekar på att under innevarande budgetår vid nuvarande i och för sig otillfredsställande produktivitetssläge cirka 1 150 arbetare kan få sysselsättning med arbeten för marinens behov vid marinverkstäderna i Karlskrona. Budgetåret 1961/62 beräknas arbetsvolymen för marinens behov sjunka ytterligare. För örlogsvarven i Stockholm och Göteborg beräknar marinförvaltningen däremot att under samma budgetår samtliga för närvarande anställda arbetare tills vidare kan sysselsättas med arbeten för marinens räkning.

Mot bakgrund av denna utveckling och med beaktande av det allmänna arbetsmarknadsläget i östra Blekinge har departementschefen ansett det nödvändigt att undersöka möjligheterna att få till stånd en sådan produktionsinriktning och konkurrenskraft vid *marinverkstäderna i Karlskrona* att den befarade minskningen i sysselsättningen blir den ofrånkomligt minsta. Departementschefen har därför inom departementet låtit utreda förutsättningarna att bereda utrymme för en med avseende på arbetsuppgifternas art mera vidsträckt verksamhet liksom de nödvändiga organisationsförändringar som måste vidtagas härför samt även den ekonomiska insatsen som därvid skulle bli nödvändig. Resultatet av denna utredning har redovisats i en departementspromemoria.

I likhet med vad som anförts i nämnda departementspromemoria anser departementschefen att frågan om den framtida produktionsinriktningen vid örlogsvarvet i Karlskrona icke får bedömas uteslutande som ett militärt problem. Örlogsvarvet har stor betydelse för sysselsättningen i östra Blekinge och naturligtvis särskilt i Karlskrona. Sysselsättningsmøj-

ligheterna där är i övrigt relativt begränsade och åtgärder mot arbetslösheten medför årligen betydande samhälleliga kostnader. Statens företagaransvar gentemot de anställda och berörda kommuner bjuder därför att särskild hänsyn tages till arbetsmarknadsläget och de näringspolitiska förhållandena vid det slutliga ställningstagandet till frågan om marinverkstädernas i Karlskrona produktionsinriktning, kapacitet och investeringsbehov. Säsom arbetsmarknadsstyrelsen framhållit i sitt yttrande över departementspromemorian finns i Karlskronaområdet, även i den starkt förbättrade konjunktur som nu råder, ett stort antal personer som till följd av ålder, lokal bundenhet och andra orsaker ej kan omskolas eller flyttas till annan ort. Det bör sålunda uppmärksammas att de anställdas medelålder vid marinverkstäderna är relativt hög. Av arbetarna är 460 i åldern 35—44 år och 540 i åldern 45—55 år. Av de manliga tjänstemännen — omkring 300 — är 100 i åldern 35—44 år och 135 i åldern 45—60 år. Endast ett fåtal arbetare och tjänstemän i nu berörda åldersgrupper är ogifta. Det bör vidare tilläggas att inom östra Blekinge saknas i stort sett tyngre industrier till vilka vid örlogsvarvet friställd arbetskraft skulle kunna övergå.

Ett ytterligare lika tungt vägande skäl för investeringar i Karlskrona siktande till en produktion utöver den av 1953 års örlogsvarvsutredning föreslagna är, att staten redan äger en omfattande produktionsutrustning vid marinverkstäderna främst i form av dockor — 7 till antalet — pirar och kajer med en betydande kranutrustning samt en dyrbar och relativt modern maskinutrustning. Dessa redan befintliga tillgångar kan enligt departementschefens mening bäst ekonomiskt nyttiggöras genom ytterligare investeringar som stärker konkurrenskraften. Vidare måste vissa investeringar i marinverkstäderna under alla förhållanden anses angelägna för att förbilliga de marina arbetena.

En avgörande förutsättning för att de nuvarande marinverkstädernas verksamhet skall kunna breddas är en rationell och konkurrenskraftig drift. Det har i departementspromemorian understrukits att produktiviteten för närvarande är relativt låg. Detta innebär en belastning i marinens driftbudget och begränsar möjligheterna att i fri konkurrens erhålla tillskott av arbeten för andra beställares räkning. Departementschefen finner det angeläget att produktiviteten höjes.

I dagsläget hämmas en fullt rationell drift främst genom att produktionen är splittrad på en mängd olika lokaler, av vilka flertalet är bristfälliga. Svetsnings- och plåtarbeten utföres i betydande utsträckning utomhus, vilket särskilt vintertid är mindre lämpligt. Lagerhållningen av råvaror — i första hand plåt och profiler — samt halvfabrikat är splittrad. Inom verkstadsområdet är utrymmet för transporter begränsat. På grund av verksamhetens utspridning blir transportvägarna relativt långa. Dessa förhållanden leder till betydande svårigheter att nedbringa produktions-

kostnaderna. Av speciell betydelse är härvid kostnaderna för de interna transporter, vilka regelmässigt tillmätas stor vikt vid företag av den typ marinverkstäderna utgör. Produktiviteten kan därför höjas främst genom investeringar i byggnader och anläggningar men även genom drifts-omläggningar. Dyliga investeringar kan vidare tillgodose föreliggande behov av ytterligare sysselsättningsmöjligheter i Karlskronaområdet — behov som hänför sig till såväl omedelbar sysselsättning av den art beredskapsarbetena representerar som mera långsiktiga åtgärder för industriell verksamhet.

Karlskronavarvsutredningens undersökningar angives visa att gynnsamma förutsättningar icke finnes att med framgång bedriva civil varvsdrift i Karlskrona. Genom investeringar i Karlskronavarvet syftande till en effektiv och billig drift bör det emellertid, enligt utredningen, i större utsträckning än hittills ansetts vara fallet kunna bli fördelaktigt att i konkurrens med civila varv utföra arbeten för marinen i Karlskrona och även bli lättare att inom ramen för örlogsvarvets huvuduppgifter utjämna sysselsättningen genom arbetsobjekt i konkurrens med den enskilda industrien. Departementschefen kan ansluta sig till denna bedömning. Med den produktionsutrustning marinverkstäderna har och vid bifall till departementschefens i det föregående redovisade förslag kommer att erhålla samt med den yrkeskunskap de anställda besitter bör verkstäderna ha goda möjligheter att åtaga sig marina ny- och ombyggnader till konkurrenskraftiga priser.

I departementspromemorian har pekats på att en kompletterande icke marin produktion bör sökas främst inom varvsindustrien angränsande områden. Den mekaniska verkstadsindustrien har under de senaste decennierna expanderat snabbt. Även den framtida utvecklingen ger på lång sikt anledning till optimism. Belägg för detta får man, enligt promemorian, bland annat om man tar i beaktande de stora investeringar som skett under åren efter det senaste världskriget och företagets aktuella investeringsplaner.

Det i departementspromemorian framlagda förslaget att förskjuta verksamheten vid Karlskrona örlogsvarv i riktning mot mekanisk verkstadsindustri tillstyrkes i princip av de flesta remissinstanserna. Statens sakkrevision liksom försvarets fabriksstyrelse och marinledningen anser emellertid att en omläggning av produktionen bör föregås av noggranna marknadsundersökningar. Som överingenjören vid fabriksstyrelsen framhåller i ett särskilt uttalande fogat till styrelsens yttrande är det emellertid tveksamt om man genom marknadsundersökningar kan ernå vidgade kunskaper om de olika arbetsobjekt som bör kunna ingå i marinverkstädernas i betydande utsträckning differentierade produktion. En sådan marknadsundersökning bör givetvis vara en förutsättning för nystartande av företag, men i förevarande fall finns redan industrien i fråga. Likaså kan det

vara en förutsättning inför en planerad produktion av någon enstaka artikel. Det är emellertid ej att förvänta att man genom marknadsundersökningar kan finna produktionsområden, där det med dagens fria handel föreligger ett tomrum, som marinverkstäderna skulle kunna inrikta sig på att fylla.

Enligt departementschefens mening bör det föreligga goda förutsättningar att vid marinverkstäderna i Karlskrona förutom den givna och dominerande marina produktionen, som inte enbart bör bestå av underhålls- och reparationsarbeten utan även av om- och nybyggnadsarbeten, även driva en industri med inriktning mot allmän mekanisk verkstadsproduktion. Kompletterande produktion av detta slag bör i görligaste mån naturligt ansluta till den tunga utrustning och specialutrustning som följer av den marina produktionen.

Redan nu har marinverkstäderna en del av sin verksamhet inriktad på civilproduktion. Trots att anläggningar och organisation för närvarande är mindre väl lämpade för konkurrens på den enskilda marknaden har marinverkstäderna sålunda kunnat erhålla civila beställningar som — bortsett från de under de senaste två åren utlagda stödbeställningarna — omfattar genomsnittligt för de senaste fem åren omkring 13 % av företagets direkta produktionstimmar. Under innevarande år har denna andel ytterligare kunnat ökas. Den civila produktionen har främst avsett tyngre arbeten för den mekaniska verkstadsindustrien. En del lättare mera diversebetonad produktion har även förekommit med naturlig anknytning till produktionen i marinverkstädernas specialverkstäder. Marinverkstädernas allmänna tekniska utrustning gör att företaget främst kan konkurrera inom den tyngre verkstadsindustriens område, icke minst när det gäller kvalitetsproduktion. En upprustning av marinverkstäderna som möjliggör en fullt rationell produktion bör medföra en ökad orderingång av civila arbeten främst inom de för marinverkstäderna naturliga arbetsområdena såsom grövre plåtarbeten i såväl nitat som svetsat utförande, järnkonstruktioner, brobyggnader och större maskinbearbetningar, men även arbeten av den art som nu utföres vid specialverkstäderna.

Valet av organisationsform för örlogsvarvet måste som nyss sagts avgöras med hänsyn till arbetsuppgifterna. Den inriktning av verksamheten som förutsattes i departementspromemorian för marinverkstäderna i Karlskrona nödvändiggör en organisationsform som ger företaget möjligheter att konkurrera på den enskilda marknaden på med övriga företag lika villkor. Nuvarande organisation av marinverkstäderna är icke avsedd för den målsättning som nu förutsattes i Karlskrona. Det kan icke vara rimligt att i längden belasta marinförvaltningen med ledningen och ansvaret för en icke marin produktion baserad på fri konkurrens. I promemorian föreslås därför att marinverkstäderna i Karlskrona ombildas till ett statligt aktiebolag. Den i promemorian framförda uppfattningen att

ett företag med angiven produktionsinriktning bör drivas såsom aktiebolag biträdes av flertalet remissinstanser. Överbefälhavaren och marinledningen vill icke motsätta sig ombildning till aktiebolag. Statskontoret, liksom Sveriges industriförbund och tjänstemännens centralorganisation samt statens sakrevision, anser att frågan om ändrad driftsform bör bedömas på grundval av de förslag som 1953 års utredning rörande de statliga företagsformerna kommer att framlägga. Utredningen i fråga framhåller emellertid i sitt remissvar att bolagsformen torde vara den i princip lämpligaste driftsformen för marinverkstäderna i Karlskrona med hänsyn till de föreslagna arbetsuppgifterna.

Sedan detta remissyttrande avgavs har vidare utredningen avgivit sitt betänkande (SOU 1960: 32) med förslag till reformering av de nuvarande statliga företagsformerna. Utredningen finner ej behov föreligga av att genom en särskild lag för statlig affärsdrift tillskapa en speciell företagsform, som till skillnad från affärsverksformen men i likhet med aktiebolaget skulle utgöra ett självständigt rättssubjekt. Utredningen framhåller, att valet även i fortsättningen bör stå mellan affärsverks- eller bolagsformen då det gäller att skapa en lämplig driftsform för statlig affärsverksamhet. När fråga uppkommer om upprättande av statlig affärsverksamhet bör arten av ifrågavarande verksamhet bli avgörande vid valet mellan dessa båda företagsformer. Bolagsformen synes utredningen framför allt böra väljas vid industriell och teknisk drift, där affärsverksamheten skall drivas på i stort sett samma villkor som i det enskilda näringslivet och i konkurrens med detta. Det kan i sådana fall vara en fördel för staten om den använder sig av den genom lång tids erfarenhet utvecklade bolagsformen som i praktiken visat sig ändamålsenlig. Den statliga affärsdriften kommer därigenom redovisningsmässigt och skattemässigt i samma ställning som ett privat företag. Den statliga affärsdriften får i bolagsformen vidare frihet att disponera vinsten till utvidgning och modernisering. Den frihet i administrativt och ekonomiskt hänseende som är särskilt önskvärd ur rent affärsmässiga och konkurrensmässiga grunder kommer även att bäst tillgodoses i bolagsformen som därför, enligt utredningens mening, i dylika fall är att föredraga framför affärsverksformen. Den senare lämpar sig bäst för en affärsverksamhet där de samhällsbetonade aspekterna är betydande.

I departementspromemorian beröres även alternativet att överföra marinverkstäderna till försvarets fabriksverk. Ett sådant arrangemang skulle emellertid knappast medföra de fördelar som står att vinna med aktiebolagsformen. Detta understrykes även i landsorganisationens yttrande över promemorian, ehuru i det av statstjänarkartellen till landsorganisationen avgivna yttrandet anslutning till försvarets fabriksverk förordas. Även marinledningen anser ett överförande till försvarets fabriksverk mindre lämpligt, vilket tillika är fabriksstyrelsens egen bedömning.

Med hänsyn till angelägenheten av att få till stånd en företagsledning med största möjliga handlingsfrihet i olika avseenden finner departementschefen det ändamålsenligt att marinverkstäderna i Karlskrona organiseras som ett statligt aktiebolag. För att vinna full konkurrensförmåga, vilket är en huvuduppgift i strävan att trygga företagets framtid, finner departementschefen det mest konsekvent att välja denna för motsvarande verksamhet inom den enskilda sektorn vanligaste företagsformen, som torde giva de bästa förutsättningarna för fortlöpande rationaliseringar och effektivare drift. Departementschefen finner detta betydelsefullt inte minst av det skälet, att en sådan utveckling bör komma marinen tillgodo och främjar därigenom en önskvärd rationell användning av för försvaret avsedda statsmedel. I för bolaget gällande bolagsordning bör angivas att bolaget skall ha till ändamål att bedriva verksamhet inom varvsindustrien och den mekaniska industrien. Överföringen av verksamheten vid marinverkstäderna till det nya bolaget torde böra ske den 1 juli 1961. Departementschefen återkommer senare i sin framställning till ytterligare frågor rörande bolaget och dess bildande. Innan dess vill departementschefen emellertid beröra några problem, som sammanhänger med bolagets förhållande till de centrala och lokala marina myndigheterna.

I sitt remissyttrande anför marinledningen att bolagets verksamhet ej bör innefatta underhåll och reparation av marinens materiel och uttalar i anslutning härtill önskemål om tillräckliga egna resurser av olika slag för att kunna utföra vissa tillsyns- och underhållsarbeten å flottans fartyg.

En sådan lösning kan departementschefen icke biträda. Detta skulle medföra dubblering av väsentliga funktioner med därav följande dubbla kostnader i fråga om investeringar och organisation och således leda till onödiga kostnader för statsverket utan att något därmed vinnes. En närmare undersökning av de uppgifter som av marinledningen föreslås åvila de under marinens ledning ställda serviceverkstäderna visar, att dessa uppgifter utan olägenhet kan utläggas såsom beställningsarbeten på ett i Karlskrona beläget statligt företag, vilket drives som aktiebolag. En sådan ordning torde dessutom medföra ökad kontroll över de verkliga arbetskostnaderna. Det förhållandet att ett statligt företag, som i dag drives under ledning av ett ämbetsverk, erhåller annan organisationsform genom ombildning till statligt aktiebolag, minskar, enligt departementschefens mening, inte angelägenheten av en rationell arbetsfördelning av den omfattning och art som nu förekommer mellan marinen som beställare och marinverkstäderna som producerande part.

I anslutning härtill vill departementschefen beröra frågan om bolagets förtursrätt till marina arbeten. Departementschefen vill då först erinra om att i dagsläget gäller den praxis som tillämpats även sedan marinverkstäderna i Karlskrona och Stockholm genom riksdagsbeslut 1944 erhöll sin friare ställning, innebärande att dessa verkstäder praktiskt taget utför alla

marina översyns-, underhålls- och ombyggnadsarbeten av betydelse. I flertalet fall utföres dessa arbeten på löpande räkning. Departementschefen utgår ifrån att de rationella skäl som motiverat den naturliga anknytningen av dessa marina arbeten till marinverkstäderna kvarstår även sedan verkstäderna i Karlskrona ombildats till statligt aktiebolag. Snarast bör dessa skäl bli förstärkta genom den ökade effektivitet som vinnes vid verkstäderna genom planerade investeringar och driftsrationaliseringar. Även i fråga om den interna kostnadsredovisningen bör omdaning vara fördelaktig ur marinens synpunkt. Någon förändring i nu tillämpad praxis i fråga om produktionssamarbetet bör därför icke ske av det skälet, att marinverkstäderna i Karlskrona ombildas till statligt aktiebolag. De av försvarets förvaltningsdirektion, fabriksstyrelsen och marinledningen uttalade principiella betänkligheterna mot att bolaget givas samma förtursrätt till de marina arbetena som kommit marinverkstäderna till del, finner departementschefen icke bärande och kan därför icke ansluta sig till dem. Ett särskilt avtal av typen ramavtal bör träffas mellan marinförvaltningen och bolaget rörande de allmänna villkoren för utförande vid bolaget av arbeten av här nämnd art, varvid riktpunkten bör vara, att marinen även i fortsättningen — till en början under en 10-årsperiod — låter utföra översyns-, underhålls-, reparations- och ombyggnadsarbeten vid bolaget till i stort sett den procentuella del av den totala arbetsvolym för dessa arbeten, vilken i genomsnitt för de senaste fem åren tillförts marinverkstäderna i Karlskrona. Ifrågakommande avtal förutsättes skola underställas Kungl. Maj:t för godkännande. Det bör även vara naturligt för marinen att i vad avser övriga arbeten, t. ex. nybyggnadsarbeten, intimt samarbeta med ett statligt företag med den speciella inriktning och kapacitet som marinverkstäderna i Karlskrona för närvarande har och kan bedömas äga även framöver. Det bör också vara naturligt att statsmyndigheter i övrigt undersöker förutsättningarna att låta utföra arbeten vid bolaget.

Frågan om de framtida relationerna mellan marinen och varvet är intimt sammanvävd med frågan om vilka fartygsarbeten som skall utföras med marinens egna resurser. I promemorian uttalas, med anslutning till vad 1953 års örlogsvarvsutredning i detta hänseende anfört, att någon produktion inom örlogsbasen icke bör förekomma. Departementschefen vill härvid understryka att därest bolaget med framgång skall kunna utföra alla förekommande arbeten måste samtliga nuvarande verkstäder och anläggningar, vilka ingår i marinverkstäderna, tillföras bolaget. Dess resurser måste så långt det är möjligt vara kompletta, så att arbetena med hänsyn till planering och ekonomi etc. kan bedrivas effektivt. Det kan dock vara lämpligt att utföra mindre servicearbeten i anslutning till förrådsverksamheten inom de militärtekniska avdelningarna. Detta bör gälla åtgärder av sådan natur att de ej lämpligen bör fullgöras av en större produktionsenhet eller vilka är så speciella att det skulle vara tyngande för

en dylik enhet att behöva tillhandagå med ifrågavarande tjänster. Det är emellertid angeläget att hålla denna serviceverksamhet inom mycket snäva gränser för att undvika dubbelarbete och dubblering av utrustning och dylikt.

Förenämnda förutsättningar innebär att större delen av de s. k. serviceverkstäderna och vissa servicegrupper bör ingå i bolagets organisation. I första hand gäller detta samtliga elektriska verkstäder inklusive svagströms- och instrumentverkstäder. Vissa mindre servicegrupper för vapenmaterielens tillsyn bör däremot icke ingå i det föreslagna bolaget. I samband med organisationsförändringen bör en koncentration av vissa översynsarbeten företagas. Torpedöversynsverksamheten bör sålunda koncentreras till torpedverkstaden i Motala och Stockholms örlogsvarv. Departementschefen förutsätter vidare, att hylstillverkningen och oljeringen i Karlskrona upphör.

Det inom departementet uppgjorda investeringsprogrammet (bilaga 1) beräknas draga en kostnad av 28 miljoner kronor i aktuellt prisläge, varvid anpassning gjorts till den indexmässiga kostnadsuppgången sedan departementspromemorian upprättades. Av nämnda belopp hänför sig en miljon kronor till flyttning m. m. av den i promemorian föreslagna örlogsbasens enheter. De planerade åtgärderna omfattar om- och nybyggnad av maskinverkstaden till vilken de nu utspridda maskinverkstäderna koncentreras, nybyggnad av plåtslageriverkstäder och svetshall, godscentral och förråd, kontor och personalbyggnad samt ombyggnad av nuvarande gjuteri till smedja och tunnplåtslageri. Vidare upptar investeringsprogrammet iordningställande av upplagsplatser för råvaror och halvfabrikat och i anslutning härtill förlängning av en befintlig kaj samt omläggning av interna transportvägar och delvis omläggning av järnvägsspår samt omflyttningskostnader. Programmet anses böra genomföras under en fyraårsperiod. Utöver nämnda investeringskostnad har i promemorian upptagits ett behov av fem miljoner kronor till rörelsekapital.

Remissinstanserna har i allmänhet ansett sig sakna anledning att gå in på en närmare granskning och bedömning av investeringsprogrammet, men en del av dem har framhållit att kostnaderna förefaller lågt beräknade. Enligt landsorganisationen bör hänsyn tagas till att en inriktning av verksamheten mot den civila marknaden kan medföra betydande kostnader för konstruktions- och utvecklingsarbetet samt för försäljnings- och marknadsbearbetning. Landsorganisationen hävdar emellertid att även om upprustningen av marinverkstäderna kan visa sig draga högre kostnader än vad som kalkylerats är det ändå en rimlig uppoffring för att i Karlskronaområdet bevara en för både arbetsmarknaden och bygdens ekonomiska och sociala liv i övrigt så viktig nyckelindustri som varvet utgör. Statsmakterna bör därför, enligt landsorganisationens mening, redan från början ge företaget tillräckliga ekonomiska resurser för att genomföra sitt

program och även giva företaget möjlighet att i framtiden på samma villkor och i liknande omfattning som privata medtävlare söka erhålla medel genom upptagande av lån i den öppna marknaden.

Mot bakgrunden av den i det föregående intagna ståndpunkten i fråga om bolagets arbetsuppgifter och med hänsyn till de brister som i dag kan konstateras föreligga vid marinverkstäderna bör enligt departementschefens mening det i promemorian upptagna investeringsprogrammet i huvudsak komma till utförande. En första etapp i det föreslagna investeringsprogrammet bör omedelbart påbörjas. Det fortsatta genomförandet bör ske i enlighet med den tillträdande bolagsledningens beslut. Härvid bör huvuddragen i föreliggande investeringsprogram vara riktgivande med möjlighet för bolagsledningen att vidtaga anpassningar till marknads förutsättningar. Ett genomförande av nämnda program bör åstadkomma ökade förutsättningar att vid marinverkstäderna utföra marina om- och nybyggnader på ett rationellt och ekonomiskt sätt. En viss förskjutning mot mekanisk verksamhet har som redan nämnts förutsatts.

I sitt yttrande framhåller marinledningen att ersättningsbyggnader m. m. för marinens behov erfordras till en kostnad av 4,5 miljoner kronor. I nämnda belopp har emellertid inlagts kostnader för åtgärder som icke sammanhänger med bolagets bildande. Vidare har förutsatts en annan arbetsfördelning mellan bolaget och marinen, än den departementschefen här föreslagit. Departementschefen föreslår därför att ett såsom skäligt bedömt belopp av en miljon kronor anvisas för ifrågakommande flyttningar och marinens ianspråktagande av de nya lokalerna. Medel härför bör beräknas under posten för reparations- och underhållskostnader under Försvarets fastighetsfond: Marinens delfond. Härvid kommer en motsvarande merbelastning att uppstå å det under fjärde huvudtiteln anvisade förslagsanslaget Ersättning till försvarets fastighetsfond: Marinens delfond.

I promemorian föreslås att örlogsvarvets markområden uppdelas i två delar. Gränsdragningen har i stort sett följt den gräns som hittills existerat mellan den huvudsakliga industriverksamheten och den militärtekniska verksamheten. Emellertid har det icke kunnat undvikas för att erhålla nödvändiga markutrymmen, att gränsen måste dragas så att ett par äldre byggnader beröres. Gränsen blir något oregelbunden men avses vara väl avpassad även till marinens behov av kajer och förtöjningsplatser för fartyg, vilka praktiskt taget helt sammanfaller med dem som marinen nu utnyttjar, liksom till dess behov av lokalutrymmen.

Den i promemorian angivna gränsdragningen mellan örlogshasen och det föreslagna bolaget har mött erinran bland annat från marinledningen. Enligt den av marinledningen föreslagna gränsdragningen skulle bland annat såväl Polhemsdockan som torpedbåtsslipen komma att befinna sig inom det av marinen omedelbart disponerade området.

Den i promemorian föreslagna gränsdragningen innebär att bolaget får

disponera cirka 25,5 hektar av det nuvarande innanför varvsmuren belägna området. Den militärtekniska verksamheten kommer att disponera cirka 14,4 hektar av motsvarande område med de förtöjningsplatser marinen nu utnyttjar för sina fartyg i Karlskrona. Erfarenheterna från varvs- och verkstadsindustrien visar att tillgång på reservutrymmen kan vara en viktig förutsättning för ett företag som vill följa med i den tekniska utvecklingen. Dessa möjligheter kan i framtiden vara avgörande för företagets utveckling och betyda stora besparingar, allt eftersom nya tillverkningsmetoder måste införas. Det för bolaget föreslagna området på 25,5 hektar är avvägt med hänsyn till dessa bedömanden. Om den av marinledningen föreslagna gränsdragningen skulle accepteras, innebär detta att den dispositionsplan för utnyttjande av området, på vilken i promemorian angivna investeringsberäkningar bygger, kullkastas. Nybyggnationer för verkstäderna måste i så fall i stället koncentreras till kvarteret Göta Lejon i varvets västra del. Ett utnyttjande av detta område skulle emellertid innebära ökade byggnadskostnader. Vidare är området ur kommunikationssynpunkt ett avgjort sämre alternativ. Enligt promemorians principlösning uppföres maskinverkstäderna där de nuvarande är belägna. Detta läge är mest centralt i förhållande till dockor och utrustningspirar. Expansionsmöjligheterna i framtiden är goda. Genom att maskinverkstädernas läge blir oförändrat kan stommen i pannverkstaden bibehållas innebärande besparing och ett underlätande av produktionen under ombyggnadsperioden. Plåtslageriverkstäder och svetshall beräknas enligt promemorian förläggas till Drottninghallsområdet. Med denna disposition erhålles en central placering på området i förhållande till dockor och den s.k. torpedbåtsslipen. Placering vid huvudtransportleden och järnvägen ger god möjlighet för utlastning av tillverkade stålkonstruktioner. Byggnaderna blir vidare närbelägna Polhemsdockan. Denna docka är genom sin lokalisering inte särskilt lämpad som reparationsdocka. Den torde i stället i första hand bära utnyttjas som nybyggnadsdocka och skulle sedan föreslagna plåt- och svetsverkstäder uppförts på Drottninghallsområdet kunna ersätta nybyggnadsbädden i nuvarande verkstadsbyggnader. Dockan medgiver fartygsbyggen av minst samma storlek som för närvarande kan utföras i maskinverkstaden.

Även om de nuvarande militärtekniska avdelningarna genom den föreslagna gränsdragningen ej erhåller någon egen transportled för tyngre transporter till Lindholmen finns det enligt vad departementschefen kunnat utröna inget hinder för att dessa transporter kan ske via bolagets område och med utnyttjande av där befintlig bro. Liknande arrangemang kan tillämpas för området »Göta Källare», där dock en mindre justering av den i promemorian föreslagna gränsdragningen kan övervägas. Departementschefen vill i detta sammanhang ånyo erinra om angelägenheten av samarbete i syfte att rationellt utnyttja befintliga och genom investeringarna åstadkomna anläggningar.

Byggnadsstyrelsen och riksantikvarieämbetet, som föreslår i stort sett samma gränsdragning som marinledningen, samt fortifikationsförvaltningen har i sina yttranden framhållit att den föreslagna gränsdragningen alltför hårt inkräktar på den äldre bebyggelsen, främst den kring Kansligatan.

Med hänsyn till nödvändigheten av en rationell omdaning av marinverkstädernas industriområde och med beaktande av den produktionsinriktning och de arbetsuppgifter som angives för bolaget har departementschefen ej kunnat biträda den av marinledningen, fortifikationsförvaltningen, byggnadsstyrelsen och riksantikvarieämbetet föreslagna avgränsningen av bolagets område. Departementschefen ansluter sig i huvudsak till den i departementspromemorian föreslagna dispositionen med uppdelning av det gemensamma markområdet för det nuvarande örlogsvarvet. Det bör emellertid övervägas om ej de planerade verkstadsbyggnaderna inom Drottninghallsområdet kan givas en sådan placering att den kulturhistoriskt värdefulla Kansligatan i huvudsak kan bevaras i sin nuvarande gestaltning. Departementschefen vill framhålla att på grund av den månghundraåriga utveckling som Karlskrona örlogsvarv genomgått finns inom hela varvsområdet byggnader av kulturhistoriskt värde. De byggnader som berörs av ombyggnadsprogrammet är dock i förhållande till samtliga inom området befintliga kulturminnesmärken ett fåtal och torde icke vara av det stora kulturhistoriska värde som t. ex. repslagarbanan, Vasaskjulet, gamla mastkranen, bildhuggarverkstaden och kanslibyggnaderna, vilka bibehålles. Det förutsättes att Kungl. Maj:t skall besluta om den slutliga gränsdragningen för bolaget.

I fråga om personalens ställning och anställningsförmåner uppstår vissa problem vid marinverkstädernas ombildning till aktiebolag. Förhandlingar hör enligt departementschefens mening snarast komma till stånd med berörda personalorganisationer rörande villkoren vid övergången till det nya bolaget. De kollektivavtal, som vid ombildningen gäller beträffande arbetarpersonalen, torde dock kunna övertagas av bolaget att gälla till dess uppsägning av desamma i vanlig ordning sker.

Anställd vid marinverkstäderna som icke kan beredas anställning vid bolaget bör om möjligt omplaceras till annan likvärdig anställning. Det får förutsättas ankomma på vederbörande arbetsmarknadsorgan att i samarbete med bland annat försvarets personalnämnd verka för vederbörandes omplacering. I den mån personal icke kan beredas annan anställning synes det lämpligt att Kungl. Maj:t äger bereda vederbörande viss ekonomisk gottgörelse. Reglerna härom bör lämpligen i huvudsak kunna utformas i anslutning till de bestämmelser som med stöd av riksdagens beslut (prop. 1958: 101, 1959: 110, s. 19) gäller rörande övertalig personal vid örlogsvarven.

I samband med bolagsbildningen aktualiseras frågan om ersättning till

bolaget för pensionskostnader som kan hänföras till anställningstid före övergången i bolagets tjänst. Det bör få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta i denna fråga. Ersättning, som beslutas, bör utbetalas från anslag under tolfte huvudtiteln som eljest skulle belastas med kostnaderna för förekommande pensioner. Anmälan härom torde i sinom tid få göras till riksdagen.

De för investeringarna nödvändiga likvida medlen bör tillföras bolaget som eget kapital. Departementschefen finner det därvid angeläget att det uppgjorda investeringsprogrammet påbörjas redan under nu löpande budgetår. Härför erfordras ett belopp av fyra miljoner kronor, vilket belopp bör anvisas som investeringsanslag under Försvarets fastighetsfond: Marinens delfond, Engångsuprustning av Karlskrona örlogsvarv. Med hänsyn till vikten av att kunna planera arbetena rationellt och ekonomiskt bör emellertid investeringsplanen i dess helhet fastställas i anslutning till detta beslut att i huvudsak lända till efterrättelse. Departementschefen föreslår därför att ett belopp av 23 miljoner kronor anvisas å tilläggsstat såsom investeringsanslag för budgetåret 1960/61 under fonden för statens aktier.

Vid marinverkstädernas i Karlskrona ombildning till aktiebolag bör enligt Kungl. Maj:ts bestämmande till bolaget föras i princip samtliga vid övergångstillfället till marinverkstäderna hänförliga tillgångar och skulder samt företagets hela rörelse. Såsom riksräkenskapsverket föreslagit bör de likvida medlen tillgodoföras investeringsstaten för fonden för statens aktier såsom övriga kapitalmedel. Fonden för statens aktier bör uppskrivas med ett belopp motsvarande värdet av de tillgångar i övrigt efter avdrag av skulder, som lämnas i utbyte mot aktier, varvid marinens delfond av försvarets fastighetsfond nedskrivs med ett belopp som motsvarar det bokförda nettovärdet av de tillgångar vilka överförts från sistnämnda fond. Då en uppskrivning av fonden för statens aktier med värdet av den apportegendom, som icke är att hänföra till försvarets fastighetsfond, kommer att medföra motsvarande ökning av statens bokförda nettoförmögenhet, föreslår departementschefen med anslutning till riksräkenskapsverkets förslag, att det värde som sålunda kommer att upptagas för ifrågakvarande aktier nedsättes, så att någon ökning av statens bokförda nettoförmögenhet icke uppkommer.

Beträffande frågan om medelstillskott härutöver avseende rörelsekapital vill departementschefen erinra om, att marinverkstädernas nuvarande behov av rörelsekapital är relativt begränsat till följd av att vid den dominerande marina produktionen företaget åtnjuter förskott. Då en sådan ordning bör vara möjlig att tillämpa även efter ombildningen till aktiebolag och då den marina produktionen även framgent torde ha stor betydelse för företaget, kan behovet av rörelsekapital avvägas med hänsyn härtill. Emellertid måste man räkna med att för övrig produktion behovet av

rörelsemedel kan komma att öka. Marinverkstäderna i Stockholm och Karlskrona åtnjuter för närvarande med stöd av riksdagens medgivande (prop. 1953: 153, SU 87; rskr 204) en rörlig kredit i riksgäldskontoret av 13 miljoner kronor. Av detta belopp utnyttjas åtta miljoner kronor av marinverkstäderna i Karlskrona. Departementschefen föreslår att till bolagets disposition ställes rörlig kredit av samma omfattning som den marinverkstäderna nu disponerar. I anslutning härtill bör det ursprungliga be- myndigandet nedsättas till fem miljoner kronor.

Aktiebrevens bör ställas till viss man. För den händelse vissa aktier framdeles kan komma att överlåtas på utomstående bör i bolagsordningen intagas sedvanliga bestämmelser innebärande skydd mot utländskt inflytande samt hembudsskyldighet. Rösträtten för statens aktier på bolagsstämman utövas av den Kungl. Maj:t i varje särskilt fall därtill utser. Ändringar i bolagsordningen bör för att äga giltighet fastställas av Kungl. Maj:t. Bolaget bör, därest hinder ej möter enligt aktiebolagslagen, benämnas Karlskronavarvet AB. Bolagets inre organisation bör fastställas av den blivande styrelsen. I styrelsen bör bland annat ingå en representant för marinledningen och en som har anknytning till arbetstagarna. Inom Kungl. Maj:ts kansli bör bolaget sortera under försvarsdepartementet.

Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att vidtaga de åtgärder, som erfordras för bolagsbildandet. Det bör åligga bolagets ledning att förhandla och träffa överenskommelse med vederbörande organisationer om villkoren för personalens övergång till det nya bolaget.

Om marinverkstäderna i Karlskrona ombildas till ett fristående aktiebolag kommer nuvarande örlogsvarvs producerande delar att utgå. Av örlogsvarvet kvarstår vid sådant förhållande de militärtekniska avdelningarna med deras beställande, kontrollerande och förrådsförvaltande funktion. I departementspromemorian föreslås att dessa avdelningar tillsammans bildar en organisationsenhet — Karlskrona örlogsbas. Vidare föreslås att denna enhet i förhållande till marinkommandochefen erhåller samma organisatoriska ställning som nuvarande örlogsvarv, d. v. s. i förvaltningshänseende lyder direkt under vederbörlig central förvaltningsmyndighet. Gentemot detta förslag har statens organisationsnämnd erinrat om att de ändrade förhållandena bör ge förutsättning att ställa all verksamhet inom marinkommandot under marinkommandochefens direkta ledning. Nämnden ser bestämda fördelar i detta och påpekar att organisationsformen med en sammanhållande örlogsbaschef var berättigad så länge de stora marinverkstäderna med sin i förhållande till marinkommandochefen fria ställning ingick i den marina organisationen. Genom att örlogsbasen underställes marinkommandochefen här denne, menar nämnden, icke blott ensamansvaret för mobiliseringsförberedelserna — ett ansvar som han i nuläget delar med chefen för örlogsvarvet — och det operativa krigsförberedelsearbetet utan till hans direkta förfogande ställes även de organ som han behöver för full-

görandet av dessa uppgifter. Härigenom vinnes bland annat att freds- och krigsorganisationen kan utformas på ett ensartat sätt och att man i detta hänseende följer samma principer som gäller för kustartilleriförsvaret. Ledningen av marinkommando Syd skulle sålunda organiseras under marin-kommandochefen på stab och förvaltningsorgan: vapenförvaltning, fartygsförvaltning, intendenturförvaltning, byggnadsförvaltning — vilken dock möjligen kunde utgå och inordnas i motsvarande förvaltning vid Blekinge kustartilleriförsvaret — sjukvårdsförvaltning och kassaavdelning. Överbefälhavaren och marinledningen framför i sina remissyttranden liknande förslag. Departementschefen ger sin anslutning till den av organisationsnämnden föreslagna principiella organisationen. Förvaltningsorganen bör enligt Kungl. Maj:ts närmare bestämmande organiseras provisoriskt från och med den 1 juli 1961 med utnyttjande i huvudsak av befintliga beställningar och tjänster. Departementschefen förutsätter att Kungl. Maj:t skall äga befogenhet att besluta om erforderliga jämkningar i personalorganisationen — dock icke såvitt angår tjänster vilkas inrättande ankommer på riksdagen — samt att bereda särskild ersättning åt personal som med bibehållen löneställning bestrider göromål vilka bör ankomma på innehavare av högre tjänst. Åt organisationsnämnden (statskontoret) bör uppdragas att verkställa organisationsundersökningar som grundval för ett slutgiltigt organisationsförslag efter dessa riktlinjer.

Departementschefen övergår härefter till att kortfattat beröra förhållandena i fråga om *Stockholms* och *Göteborgs* örlogsvarv. För dessa varv bör arbetsuppgifterna bli de av 1953 års örlogsvarvsutredning förordade. När det gäller *Stockholms* varvet har en dylik inriktning förutsatts i samband med beslut om varvets utflyttning till Muskö. I departementspromemorian erinras om det för 1959 års riksdag framlagda programmet för genomförande av örlogsvarvets utflyttning till Muskö under en sexårsperiod. I samband därmed förutsattes att Muskövarvets uppgifter i fred begränsas till rutinmässig skötsel och normalt årsunderhåll av flottans i området verksamma fartyg. Man torde sålunda kunna utgå från att Muskövarvets arbetarstyrka kommer att erhålla jämn sysselsättning med marina arbeten, huvudsakligen avseende reparationer och underhåll. Anledning synes ej föreligga att i någon mera avsevärd omfattning räkna med andra uppgifter för *Stockholms* örlogsvarv än dem som förutsatts för det till Muskö utflyttade varvet.

Strukturen av den blivande varvsenheten på Muskö gör ett intimt samarbete mellan de olika delarna nödvändigt. Örlogsvarvsutredningens förslag angående enhetlig ledning av varvets funktioner har därför särskild betydelse i fråga om detta örlogsvarv. Ett steg i angiven riktning har redan tagits genom Kungl. Maj:ts tidigare nämnda beslut den 30 april 1959, enligt vilket varvet, i vad avser utflyttningen till Muskö, helt ställs under ledning av varvschefen. Betydande fördelar torde emellertid kunna uppnås

om varvet redan vid nuvarande lokalisering i görligaste mån personellt och organisatoriskt inriktas med tanke på förhållandena efter utflyttningen till Muskö. Delvis har så redan skett i samband med de personalinskränkningar som genomförts under de senaste åren. En helt konsekvent handlingslinje har emellertid knappast varit möjlig härvidlag, så länge organisationsfrågan hållits öppen. Enligt departementschefens mening bör Stockholms örlogsvarvs organisation så snart ske kan i huvudsak anpassas till de riktlinjer som angivits i departementspromemorian. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan erforderliga detaljundersökningar ägt rum, fatta beslut i frågan. Departementschefen räknar med att ifrågavarande organisationsjämkningar bör kunna i stort sett träda i kraft den 1 juli 1961. I detta sammanhang torde Kungl. Maj:t böra äga befogenheter med avseende å den berörda personalen, motsvarande dem, som i det föregående föreslagits i fråga om marinkommando Syd.

Verksamheten vid *Göteborgs* örlogsvarv är av begränsad omfattning och bygger i icke ringa utsträckning på samarbete med civila varv. I varvet ingår en verkstadsavdelning, som dock varken i fråga om storlek eller ställning kan jämföras med marinverkstäderna i Stockholm eller Karlskrona. Organisationen är i stort sett anpassad till principerna i örlogsvarvsutredningens förslag. De ekonomiska föreskrifter, som tillämpas vid verkstadsavdelningen, överensstämmer med de för försvarets övriga verkstäder av första klass gällande. Departementschefen förutsätter emellertid att om en ytterligare anpassning av varvets organisation och verksamhet till principerna i örlogsvarvsutredningens förslag blir aktuell, erforderliga beslut i frågan skall kunna meddelas av Kungl. Maj:t.

Departementschefen vill slutligen i detta sammanhang erinra om att organisationsnämnden i sitt yttrande över departementspromemorian framhåller att den organisation som nämnden föreslagit i fråga om förvaltningen vid marinkommando Syd kan tillämpas även för marinkommando Ost och marinkommando Väst. Därvid måste dock, utöver de vid marinkommando Syd föreslagna organen, någon form av verkstadsförvaltning tillkomma. Överbefälhavaren och marinledningen framför i sina yttranden synpunkter och förslag som principiellt står organisationsnämndens nära. Som förut framhållits tillstyrker departementschefen att ifrågavarande regionala förvaltningsorganisation kommer till stånd i vad avser marinkommando Syd. Det synes departementschefen ingalunda uteslutet att samma organisationsform — modifierad med hänsyn till att den måste innefatta även större verkstadsenheter — på längre sikt kan visa sig vara ändamålsenlig jämväl vid marinkommando Ost och marinkommando Väst. Det torde dock vara tillrådligt att någon tids erfarenhet avvaktas i fråga om den nya ordningen inom marinkommando Syd, innan frågan om motsvarande organisationsprincipers utsträckande till Stockholm och Göteborg avgöres. Dessutom torde i fråga om marinkommando Ost frågan om så radikala förändringar,

som det här rör sig om, icke böra avgöras, förrän utflyttningen till Muskö är genomförd. Vad som dessförinnan är aktuellt inskränker sig, såsom tidigare framhållits, till en anpassning efter departementspromemorians förslag. Då frågan om inlemmandet av större verkstadsenheter i en organisation av det slag, organisationsnämnden skisserat, får förutsättas medföra vanskliga problem, anser departementschefen det lämpligt att ett slutligt ställningstagande föregås av detaljundersökningar genom nämndens (statskontorets) försorg. Departementschefen räknar med att dylika undersökningar, så snart det är praktiskt möjligt, sättes i gång vid marinkommando Väst.

Frågan om den definitiva förvaltningsorganisationens utformning vid marinkommando Ost och marinkommando Väst torde i sinom tid böra underställas riksdagen för fattande av principbeslut. Detta torde kunna ske tidigare beträffande det sistnämnda marinkommandot än i fråga om det förstnämnda.

Örlogsvarvsutredningen har med hänsyn till pågående utredning inom marinledningen icke gått närmare in på förrådsorganisationen. I den av utredningen föreslagna organisationen anses emellertid lätt kunna inpassas en för respektive varv gemensam förrådsavdelning eller en i mindre utsträckning sammanförd förrådsorganisation. Försök pågår för närvarande vid Göteborgs örlogsvarv i riktning mot införandet av en funktionellt upplagd förrådsorganisation, innebärande sammanslagning av flera förrådsenheter till större, gemensamma dylika. Samma system är också under införande vid Stockholms örlogsvarv. Erfarenheterna av denna försöksverksamhet bör givetvis beaktas vid detaljorganisationens utformande.

De av 1953 års örlogsvarvsutredning föreslagna riktlinjerna för den fasta egendomens redovisning och finansiering synes ändamålsenliga och ägnade att ligga till grund för föreskrifter i ämnet. Departementschefen förutsätter att det får ankomma på Kungl. Maj:t att meddela dylika föreskrifter.

Utskottet. Frågan om örlogsvarvens organisation har under många år varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Här må erinras om att utskottet i sitt av 1953 års riksdag godkända utlåtande nr 34 uttalade, att, vad beträffar organisationen vid Karlskrona örlogsvarv, densamma i vissa avseenden vore behäftad med olägenheter, vilka snarast borde avhjälpas för åstadkommande av bland annat rationellare driftsekonomi ävensom att det borde beaktas, att vid en kommande utredning i ämnet alla olika företagsformer vid varvet komme under omprövning. I anledning härav tillkallades år 1953 särskilda sakkunniga för att utreda frågan om örlogsvarvens organisation och därmed sammanhängande frågor. Utredningen — 1953 års örlogsvarvsutredning — avgav år 1957 sitt betänkande. En ytterligare utredning — Karlskronavarvsutredningen — tillkallades år

1958 med uppgift att utreda förutsättningarna för civil varvsdrift i Karlskrona. Betänkande i ämnet avlämnades år 1959. På grundval av dessa utredningar och en inom försvarsdepartementet uppgjord promemoria framlägges i den nu föreliggande propositionen förslag till omorganisation av örlogsvarven.

De vid 1958 års riksdag beslutade riktlinjerna för försvarets utformning innebära på längre sikt en begränsning av flottans omfattning. Vad beträffar örlogsvarvet i Karlskrona har detta riksdagsbeslut redan medfört minskade arbetstillfällen med åtföljande nedskärning av varvets arbetsstyrka.

Departementschefen har funnit det angeläget att få till stånd en sådan produktionsinriktning och konkurrenskraft vid marinverkstäderna, att krympningen av sysselsättningen icke skall medföra större sociala skadeverkningar.

För att alltså i möjlig mån kompensera de minskade arbetsuppgifterna för marinens räkning och därmed motverka eljest uppkommande bortfall i sysselsättningen ha genom verkställda utredningar undersökts möjligheterna att söka tillhandahålla marinverkstäderna annat arbete såväl från den allmänna marknaden som från den statliga sektorn. Dessa undersökningar ha resulterat i det av departementschefen nu framlagda förslaget, att vid marinverkstäderna skall bedrivas dels en marin produktion, som icke enbart bör bestå av underhålls- och reparationsarbeten utan även av om- och nybyggnadsarbeten, och dels en för civil produktion utökad verkstadsdrift.

Utskottet vill erinra om att en fullt rationell drift vid varvet för närvarande hämmas främst genom att produktionen är splittrad på en mängd olika byggnader, av vilka flertalet är bristfälliga. Brandfarliga och ur hygienisk synpunkt utdömda byggnader måste ersättas. Betydande investeringar bli därför under alla förhållanden nödvändiga för att, därest flottans beredskap icke skall äventyras, förbättra produktiviteten och därigenom förbilliga arbetena för marinens räkning.

Några delade meningar torde icke föreligga om behovet av en genomgripande effektivisering av företagens drift. Däremot ha meningsskiljaktigheter uppstått, huruvida marinverkstädernas uppgifter skola inskränkas till marina underhålls- och reparationsarbeten eller om verksamheten skall med nuvarande inriktning sikta på utökad marin och civil produktion. I det sistnämnda fallet ifrågasätts, om företaget skall stå under marinens ledning.

Härutinnan vill utskottet anföra följande.

Redan nu finnes en omfattande produktionsutrustning vid marinverkstäderna främst i form av dockor, kajer, kranar, maskiner m. m. Denna utrustning skulle otvivelaktigt kunna nyttiggöras på ett mera ekonomiskt sätt genom ytterligare investeringar. Därjämte bör beaktas, att det vid

verkstäderna finnes en med varvsrörelse och mekanisk industri väl förtrogen och skicklig stam av anställda, som med framgång torde kunna utnyttjas även för tillverkning av produkter, för vilka andra anläggningar och annan utrustning än de vid örlogsvarvet nu befintliga bli erforderliga.

Marinen har sedan länge varit och är alltjämt den dominerande faktorn i östra Blekinges näringsliv, där sysselsättningsmöjligheterna i övrigt äro ganska begränsade. Bland annat saknas i stort sett tung industri. Betydande belopp ha måst investeras i arbetslöshetsbekämpande syfte. Sålunda ha i denna del av Blekinge genomsnittligt under de senaste åren cirka 5 miljoner kronor per år nedlagts på dylika arbeten. Behov föreligger av ytterligare sysselsättning i Karlskronaområdet. Detta gäller, enligt vad som framgår av propositionen, dels sysselsättning av den art beredskapsarbeten representera och dels mera långsiktiga åtgärder för ökad industriell verksamhet. Båda dessa behov ha ansetts kunna tillgodoses genom ytterligare investeringar i form av byggnads- och anläggningsarbeten vid marinverkstäderna.

Den verkställda utredningen har givit vid handen, att med hänsyn till den påtagliga överkapaciteten inom varvsindustrien några större förutsättningar icke finnas för att med framgång bedriva civil varvsdrift i Karlskrona. För att den sysselsättningsfrämjande effekten icke skall äventyras, torde det därför vara nödvändigt att vidga verksamheten till andra områden. Den föreslagna verkstadsrörelsen, som förutsattes skola anslutas till den tunga utrustning och specialutrustning, som erfordras för den marina produktionen, synes med hänsyn till konjunkturutvecklingen för den mekaniska verkstadsrörelsen härvid kunna vara ett lämpligt komplement. Det må erinras om att sedan lång tid tillbaka en icke obetydlig del av marinverkstädernas produktion bestått av verkstadsarbeten, som icke direkt haft med fartygsarbeten att göra. Denna kompletterande produktion har ökat under senare år. Det må också erinras om att vid vissa privata varv utföres, förutom nybyggnad, reparation och ombyggnad av fartyg, även verkstadsarbete av annat slag.

Det är ur allmänt ekonomiska synpunkter givetvis vanskligt att bedöma, i vad mån en upprustning av marinverkstäderna kan möjliggöra en fullt rationell drift och ge erforderlig konkurrenskraft ävensom huruvida det beräknade investeringsanslaget är tillräckligt härför. Vad beträffar kravet på räntabilitet av investeringarna bör dock, såsom även i ärendet framhållits, jämförelse i viss utsträckning göras med eljest sannolika investeringar i arbetslöshetsbekämpande syfte och med ofrånkomliga utgifter för arbetslöshetsunderstöd.

Från flera håll, bl. a. Landsorganisationen i Sverige, har framhållits, att det, därest en avsevärd investering genomföres, vore nödvändigt att genom marknadsundersökningar utröna, vad som lämpligast skall produceras, vilken avsättning man skall räkna med och vilket konkret produktions-

behov som föreligger. Såsom i vissa remissyttranden har även av departementschefen framhållits, att det knappast är att förvänta, att man genom dylika undersökningar kan finna produktionsområden, där det med dagens fria handel föreligger ett tomrum, som marinverkstäderna skulle kunna inrikta sig på att fylla. Enligt utskottets mening torde det få ankomma på den nya bolagsledningen att undersöka och vidtaga alla de åtgärder, som befinnas lämpliga för utvecklandet av en lönsam och rationell drift.

Uppenbart är, att arbetsmarknadsläget och de näringspolitiska förhållandena i Karlskronaområdet kommit att väsentligt påverka utformandet av departementschefens förslag. För utskottet står det klart, att staten härvidlag har ett företagaransvar gentemot de anställda och berörda kommuner. Frågan om den framtida produktionsinriktningen vid marinverkstäderna torde alltså, såsom även departementschefen framhållit, icke få betraktas som uteslutande ett militärt problem.

Utskottet har vid sina överväganden av den föreliggande propositionen och efter de mångåriga utredningar och undersökningar som verkställts icke kunnat finna en annan och mera ändamålsenlig lösning av frågan om marinverkstädernas produktionsinriktning och allmänna målsättning än den som framgår av departementschefens förslag. Utskottet vill därför tillstyrka detta förslag, dock med vissa här nedan angivna ändringar. Härav följer, att utskottet avstyrker motionerna I: 711 och II: 876, I: 712 och II: 875 samt I: 709, sistnämnda tre motioner såvitt nu är i fråga.

Den förskjutning av målsättningen, som den föreslagna nya produktionsinriktningen medför, aktualiserar frågan om annan organisatorisk form av företaget. Utskottet anser, att det icke torde vara möjligt för marinförvaltningen att effektivt handlägga de mångskiftande problem, som uppkomma vid en differentierad produktion, avseende även civila arbeten. Till ett överförande av marinverkstäderna till försvarets fabriksverk har fabriksstyrelsen ställt sig avvisande.

Såsom utskottet ovan framhållit har vid marinverkstäderna i Karlskrona under en följd av år betydande belopp investerats för nyanskaffning av effektivare maskiner och verktyg. En nyligen företagen värdering av dessa tillgångar har slutat på ett belopp av cirka 35 miljoner kronor, en siffra, som enligt marinmyndigheternas mening, med hänsyn till tillgodoräknade avsevärda nedskrivningar, närmast framstår såsom försiktig. Detta utgör vid den nya företagsformens start en icke obetydlig tillgång. För ytterligare investeringar, huvudsakligast i byggnader, har departementschefen funnit ett belopp av sammanlagt 27 miljoner kronor erforderligt. Det bör understrykas, att de sålunda sammanlagda tillgångar, som ställas till bolagsledningens förfogande, äro av så betydande omfattning, att bolaget måste betrakta detta såsom en maximiram. Det måste ankomma på bolaget att vid senare uppkommande kapitalbehov tillgodose dessa på samma sätt som andra, enskilda företag. Utskottet har inte minst med hän-

syn till det ansträngda läget på kapitalmarknaden velat understryka denna synpunkt.

Av det anförda följer, att utskottet tillstyrker, att för innevarande budgetår för aktieteckning i bolaget anvisas 23 miljoner kronor under fonden för statens aktier samt att ett investeringsanslag av 4 miljoner kronor anvisas under marinens delfond av försvarets fastighetsfond. Beträffande sistnämnda medelsanvisning har i motionen I: 709 ställts samma yrkande.

Mot tillhandahållande av rörelsemedel i enlighet med departementschefens förslag har utskottet icke något att erinra.

Utskottet finner sig vidare böra tillstyrka, att den för innevarande budgetår under marinens delfond av försvarets fastighetsfond uppförda posten Reparations- och underhållskostnader m. m. ökas med en miljon kronor för flyttningskostnader m. m. I motionen II: 872 har yrkats, att kostnader av här ifrågavarande slag skola bestridas av anslag utanför den för försvaret fastställda kostnadsramen. Då några skäl, som motivera ett frångående av Kungl. Maj:ts förslag, icke anförts i motionen, avstyrker utskottet densamma i förevarande del.

Enligt propositionen bör med hänsyn till den intagna ståndpunkten i fråga om bolagets arbetsuppgifter och konstaterade brister i dagsläget det inom försvarsdepartementet uppgjorda investeringsprogrammet i huvudsak komma till utförande, med möjlighet för bolagsledningen att vidtaga anpassningar till marknadens förutsättningar. I motionerna I: 710 och II: 874 yrkas, att den tillträdande styrelsen beredes tillfälle att förutsättningslöst pröva och bedöma, hur investeringsanslaget skall disponeras. Utskottet har i det föregående givit sin anslutning till det i propositionen uttalade behovet av en genomgripande effektivisering av företagens drift och med hänsyn härtill tillstyrkt en medelsanvisning på 27 miljoner kronor. Enligt utskottets mening skall ansvaret för bolagets effektiva drift och lönsamhet i främsta rummet åvila bolagsledningen. Det bör därför ankomma på denna att redan från början inrikta bolagets uppläggning utifrån även denna målsättning. Utskottet utgår därför från att investeringarnas genomförande även med avseende på första etappen göres avhängigt den tillträdande bolagsledningens beslut. Först sedan av bolagsledningen gjorda dispositions- och investeringsplaner godkänts av Kungl. Maj:t, böra anslagna medel ställas till bolagets förfogande. Med hänsyn till det mångsidiga och grundliga förberedelsearbete, som redan verkställts, torde en sådan ordning icke behöva leda till någon tidsutdräkt. Enligt vad utskottet inhämtat är det ur arbetsmarknadssynpunkt önskvärt, att ifrågavarande arbeten påbörjas redan under instundande vintersäsong. Några särskilda medel för utredande arbete, såsom föreslagits i de förenämnda båda motionerna I: 710 och II: 874, torde alltså icke bli behövliga, varför motionerna avstyrkas i denna del.

I motionen II: 872 ha angivits vissa villkor för det nya bolagets till-

blivelse, innebärande bland annat att utgångspunkten för bolagets verksamhet bör vara företagsekonomiskt hållbara kostnadskalkyler och att dess verksamhet så utformas, att företaget kan fritt konkurrera på lika villkor med övriga företag på marknaden. Utskottet anser självfallet, att bolaget bör taga all hänsyn till dylika faktorer, då det gäller att inom ramen för det äskade investeringsanslaget uppgöra förslag till dispositions- och investeringsplaner för företaget. Motionen i denna del torde alltså icke böra föranleda någon riksdagens åtgärd. Detsamma gäller vad i motionen anförts rörande en produktionsinriktning mot utbyggd varvskapacitet, vilken fråga utskottet redan i det föregående behandlat.

Genom att varvet utbrytes från marinen uppkommer frågan om förhållandet mellan marinen och det nya bolaget. I propositionen förutsattes, att ett särskilt avtal, av typen ramavtal, träffas mellan marinförvaltningen och bolaget. Riktpunkten skulle härvid vara, att marinen även i fortsättningen — till en början under en 10-årsperiod — låter utföra översyns-, underhålls-, reparations- och ombyggnadsarbeten vid bolaget till i stort sett den procentuella del av den totala arbetsvolym för dessa arbeten, vilken i genomsnitt för de senaste fem åren tillförts marinverkstäderna i Karlskrona. Ett sådant avtal skulle enligt utskottets mening innebära en garanti för bolaget att erhålla stadig tillförsel av arbetsobjekt från marinen. Ur denna synpunkt innebär ett sådant avtal betydande fördelar för företaget. Men även ur marinens synpunkt bör det enligt utskottets mening vara värdefullt att på samma sätt som hittills varit fallet vid marinverkstäderna erhålla en garanti för att få sina beställningar effektuerade av en intrimmad leverantör utan onödig tidsutdräkt. Självfallet bör icke ramavtalet vara så konstruerat, att marinen åsamkas oskäligen kostnader. Genom investeringarna vinnes en av icke minst marinledningen vid upprepade tillfällen påfordrad förbättring av effektiviteten i de marina arbetena, vilket bör vara ägnat att gynnsamt återverka på kostnadsutvecklingen för dessa arbeten. Emellertid kan, såsom även i motionerna I: 710 och II: 874 anförts, den i propositionen förutsatta avtalstiden — tio år — framstå som alltför lång för såväl bolaget som marinen. En kortare avtalstid skulle innebära ett tillmötesgående av marinens önskemål så till vida att man tidigare skulle få till stånd en omprövning av frågan om rörelsefrihet, samtidigt som den för bolaget borde utgöra en tillräckligt lång tid för bedömning av hur det fortsatta produktionssamarbetet lämpligen bör utformas. Utskottet anser därför, att ramavtalets giltighetstid sättes till sju år, varefter nytt tidsbegränsat avtal kan träffas, då även replieringsskyldigheten omprövas. Vad nu föreslagits står i nära överensstämmelse med yrkandet i förenämnda båda motioner I: 710 och II: 874. Även i motionen II: 872 har yrkande framställts i sådan riktning.

Den föreslagna gränsdragningen mellan marinen och bolaget innebär, att bolaget får disponera cirka 25,5 hektar av det nuvarande innanför

varvsmuren belägna området, under det att den militärtekniska verksamheten kommer att disponera cirka 14,4 hektar av motsvarande område med de förtöjningsplatser, som marinen nu utnyttjar för sina fartyg i Karlskrona. Mot en gränsdragning enligt detta förslag synes utskottet i princip icke vara något att erinra. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan den nya styrelsen tagit ställning jämväl till denna fråga, fatta beslut om den slutliga gränsdragningen för bolaget.

I fråga om personalens ställning och anställningsförmåner samt omplacering har departementschefens förslag icke givit utskottet anledning till erinran. Detsamma gäller frågan om ersättning till bolaget för sådana pensionskostnader, som kunna hänföras till anställningstid före övergången i bolagets tjänst. I anslutning härtill vill utskottet framhålla, att, enligt vad departementschefen uttalat, förhandlingar skola komma till stånd med berörda personalorganisationer rörande villkoren vid övergången till det nya bolaget. Vad pensionskostnader utanför bolaget beträffar torde det, såsom departementschefen förutsatt, få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta i denna fråga. Av det anförda följer, att utskottet avstyrker motionen II: 873.

Vad beträffar det framlagda investeringsprogrammet har detsamma beräknats med utgångspunkt i det nya företags blivande arbetsuppgifter och med hänsynstagande till de brister, som nu föreligga vid marinverkstäderna. Kostnaderna ha beräknats till 28 miljoner kronor, av vilket belopp en miljon kronor hänföres till flyttning av örlogsbasens enheter m.m. Marinledningen har för sistnämnda ändamål räknat med ett större belopp och har därvid utgått från att militär verksamhet med militär personal icke borde bedrivas inom bolagets område, där man måste räkna med främmande — även utländsk — personal. Utskottet förutsätter, att, liksom i det föregående anförts beträffande gränsdragningen, denna fråga ägnas närmare uppmärksamhet, sedan den nya bolagsledningen trätt i funktion.

Utskottet finner övervägande skäl tala för att bolaget sorterar under försvarsdepartementet.

Enligt det föreliggande förslaget skall någon produktion inom örlogsbasen icke förekomma. Utskottet tillstyrker, att samtliga nuvarande verkstäder och anläggningar, vilka avsetts skola ingå i marinverkstäderna, böra tillföras det nya bolaget. Beträffande servicearbeten framhåller departementschefen, att det i anslutning till örlogsbasens förrådsverksamhet kan vara lämpligt att kunna utföra mindre serviceåtgärder av natur att icke lämpligen böra fullgöras genom en större produktionsenhet eller så speciella, att det skulle vara tyngande för en dylik enhet att behöva tillhandagå med ifrågavarande tjänster. Utskottet ansluter sig till vad departementschefen sålunda anför.

Vid en ombildning av marinverkstäderna i Karlskrona till ett fristående

aktiebolag komma nuvarande örlogsvarvs producerande delar att utgå. Vid örlogsvarvet skulle därefter kvarstå de militärtekniska avdelningarna, vilka äro egentliga förvaltningsorgan. Beträffande de militärtekniska avdelningarnas organisatoriska ställning ha förelegat delade meningar. Utskottet anser, att det ur flera synpunkter skulle vara till bestämd fördel, att, såsom statens organisationsnämnd föreslagit och vari departementschefen instämt, den militärtekniska verksamheten vid örlogsvarvet ställes under marinkommandochefens direkta ledning. Utskottet förordar en organisation med den principiella utformning, som departementschefen föreslagit. Utskottet anser i likhet med departementschefen, att åt organisationsnämnden (statskontoret) bör uppdragas att verkställa organisationsundersökningar som grundval för ett slutgiltigt organisationsförslag enligt de sålunda angivna riktlinjerna. I anslutning till yrkandet i motionerna I: 710 och II: 874 förutsätter utskottet, att detta organisationsförslag underställes riksdagens prövning. Provisorisk utformning av ledningsorganen vid marinkommande Syd bör beslutas av Kungl. Maj:t, att gälla från och med den 1 juli 1961.

Vad beträffar Stockholms och Göteborgs varv tillstyrker utskottet, att för dessa varv arbetsuppgifterna i princip bli de av 1953 års örlogsvarvsutredning förordade, vilket vad Stockholms örlogsvarv beträffar såsom departementschefen erinrat förutsatts i samband med beslutet om varvets utflyttning till Muskö. Såsom departementschefen framhållit torde anledning icke föreligga att i någon mera avsevärd omfattning räkna med andra uppgifter för Stockholms örlogsvarv än dem som förutsatts för det till Muskö utflyttade varvet. Vad departementschefen i övrigt föreslagit beträffande dessa varv har icke givit utskottet anledning till särskilt uttalande. Härav följer, att utskottet avstyrker motionerna I: 712 och II: 875, i vad de avse Stockholms och Göteborgs örlogsvarv.

Utskottet hemställer,

I. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 710 och II: 874 samt II: 872 ävensom med avslag å motionerna I: 711 och II: 876, I: 712 och II: 875 samt I: 709, samtliga motioner såvitt nu är i fråga,

a) besluta att marinverkstäderna i Karlskrona skall organiseras som ett statligt aktiebolag i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen och utskottet anfört;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för det nya bolagets bildande m. m.;

II. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 710 och II: 874 ävensom med avslag å motionerna I: 711 och II: 876, I: 712 och II: 875 samt I: 709, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, till *Aktieteckning i ett nybildat bolag i Karlskrona* å tilläggsstat I till riksstaten för

budgetåret 1960/61 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 23 000 000 kronor;

III. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 710 och II: 874 ävensom med avslag å motionerna I: 711 och II: 876, I: 712 och II: 875 samt I: 709, samtliga motioner såvitt nu är i fråga,

a) bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att för beredande av rörelsemedel åt bolaget tillhandahålla bolaget en rörlig kredit av 8 000 000 kronor;

b) bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att för beredande av rörelsemedel åt marinverkstäderna i Stockholm tillhandahålla verkstäderna en rörlig kredit av 5 000 000 kronor;

IV. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 710 och II: 874 samt I: 709 ävensom med avslag å motionerna I: 711 och II: 876 samt I: 712 och II: 875, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, till *Engångsupprustning av Karlskrona örlogsvarv* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1960/61 under marinens delfond av försvarets fastighetsfond anvisa ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor;

V. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 710 och II: 874 ävensom med avslag å motionerna I: 711 och II: 876, I: 712 och II: 875, I: 709 samt II: 872, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, medgiva att den i staten för Försvarets fastighetsfond: Marinens delfond för budgetåret 1960/61 uppförda posten Reparations- och underhållskostnader m. m. må ökas med 1 000 000 kronor;

VI. att motionerna I: 710 och II: 874, i vad desamma avse medel för utredande uppgifter, icke må av riksdagen bifallas;

VII. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 710 och II: 874, såvitt nu är i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om utformningen av ledningsorganen vid marinkommando Syd i överensstämmelse med vad departementschefen och utskottet anfört;

VIII. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 712 och II: 875, såvitt nu är i fråga, besluta att örlogsvarven i Stockholm och Göteborg skola organiseras i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen angivit;

IX. att motionen II: 872, i vad densamma icke behandlats under I. och V., icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;

X. att motionen II: 873 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 december 1960

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet har närvarit:

från första kammaren: herrar Näsström, Gillström, Boman, Einar Persson, Birger Andersson, Thun, Holmqvist, Pålsson, Jacobsson, Rikard Svensson, Söderberg, Ragnar Bergh, Herbert Larsson, Sundin och Lundström; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Åkerström, Malmborg, Ståhl, Gustafsson i Stockholm, Karlsson i Olofström, Nilsson i Göingegården, Lundqvist i Trollhättan, Wedén, Almgren, Andreasson, Hansson i Önnarp, Lassinantti, Gustafsson i Kårby och Källenius.

Reservation

av herrar *Pålsson, Ragnar Bergh, Sundin, Lundström, Skoglund* i Doverstorp, *Nilsson* i Göingegården, *Wedén, Hansson* i Önnarp, *Gustafsson* i Kårby och *Källenius*, vilka ansett

dels att utskottets yttrande fr. o. m. det stycke på s. 23, som börjar med »Departementschefen har», t. o. m. det stycke på s. 28, som slutar med »i funktion», bort ersättas med text av följande lydelse:

»Samtliga hittills företagna utredningar ha givit vid handen, att produktiviteten vid örlogsvarvets marinverkstäder i Karlskrona är relativt låg och driften icke konkurrenskraftig. Oavsett arbetsuppgifter och produktionsinriktning är det därför angeläget, att sådana åtgärder vidtagas, att verksamheten därstädes blir effektiv och därigenom ekonomiskt bärig.

Såväl 1953 års örlogsvarvsutredning som sedermera Karlskronavarvsutredningen ha ansett att förutsättningar för civil varvsdrift saknas. Örlogsvarvets huvuduppgift har ansetts vara underhåll samt mindre ombyggnader och moderniseringar av marinens fartyg. Nybyggnader för marinen och arbeten för annan beställare ha ansetts böra förekomma endast i den mån så erfordras för arbetsutjämning eller av andra särskilda skäl. Enligt utskottets mening ha i propositionen icke åberopats tillräckliga motiv för att denna ståndpunkt nu skall frångås; den överkapacitet inom varvsindustrien, som förefinns i världen, talar också däremot.

Den i propositionen föreslagna ombildningen av örlogsvarvet till ett statligt bolag med tung verkstadsrörelse som väsentlig inriktning har enligt departementschefen främst sysselsättningspolitiska motiv. Såväl beträffande produktionsinriktning som kapacitet och investeringsbehov har alltså särskild hänsyn tagits till arbetsmarknadsläget och de näringspolitiska förhållandena i östra Blekinge. Även enligt utskottets mening bör örlogsvarvets framtida utformning bedömas med viss hänsyn till den arbetsmarknadspolitiska situationen. Såsom framgår av remissyttrandena — särskilt de av Metallindustriarbetareförbundet och Industriförbundet avgivna — kan emellertid arbetsmarknadsläget bedömas såsom mer tillfredsställande än vad som framgår av propositionen. Inom olika industrier finnas utbyggnadsplaner, som komma att leda till successivt ökande efterfrågan på arbetskraft. Det är enligt utskottets mening angeläget, att örlogsvarvets omfattning icke nu bestämmas på sådant sätt, att svårigheter uppstå för annan industri att inom området erhålla arbetskraft.

Det måste dessutom enligt utskottets mening anses tveksamt, om det i propositionen angivna investeringsprogrammet är tillräckligt för en uppbyggnad av en räntabel tung verkstadsindustri av förutsatt storlek. Verksamheten vid marinverkstäderna bör därför ges en mera begränsad omfattning än vad som föreslås i propositionen. Det väsentliga är, att rörelsen efter en engångsinsats från det allmänna kan bedrivas rationellt och bereda företagsekonomiskt motiverad sysselsättning åt den arbetsstyrka, som behövs för ett varv, avsett för marinens reparations- och underhållsbehov men med möjlighet till begränsad civil produktion i sådan utsträckning att dess konkurrenskraft kan upprätthållas.

Det är tveksamt, om en rationell och ekonomisk drift kan komma till stånd i de former, som angåvos av örlogsvarvsutredningen. Såsom departementschefen anför i propositionen, skulle en ombildning av marinverkstäderna i Karlskrona till ett statligt aktiebolag ge företaget möjligheter att konkurrera på lika villkor med övriga företag. Även i den väsentligt mindre omfattning, vari verksamheten enligt utskottets mening bör bedrivas, torde aktiebolagsformen skapa större möjligheter till rationell ekonomisk drift. En avgörande förutsättning härför är emellertid, att den i propositionen föreslagna förtursrätten till marina arbeten endast godtages som en övergångsform under ett begränsat antal år för att därefter successivt avvecklas samt att det nya företaget icke i övrigt ges några öppna eller dolda förmåner eller subventioner.

Om en omorganisation av örlogsvarvet i här skisserad riktning verkställs successivt, torde omställningssvårigheterna och de arbetsmarknadspolitiska konsekvenserna kunna bemästras genom omskolnings- och andra liknande åtgärder. Det må i samband härmed erinras om att såväl arbetsmarknadens parter som statsmakterna i princip accepterat en rörlig arbetsmarknadspolitik. Utskottet anser emellertid, att det allmänna bör aktivt

söka stimulera företagsamheten och förbättra betingelserna för näringslivets vidareutveckling inom området. En förstärkning av företagareföreningens resurser kan, såsom anföres i vissa motioner, i detta sammanhang också bli erforderlig. Även andra stödåtgärder kunna komma i fråga för att avhjälpa eventuellt kvarstående anpassningssvårigheter. Utskottet vill emellertid understryka, att det för Karlskronaområdet måste på längre sikt vara mest betydelsefullt, att dess näringsliv är tillräckligt differentierat och företagsekonomiskt motiverat. De sysselsättningspolitiska aspekterna på längre sikt kunna icke begränsas till enbart östra Blekinge; de industriella utvecklingsbetingelserna och sysselsättningsmöjligheterna inom hela regionen måste beaktas.

Såsom bl. a. kommerskollegium framhållit, kan det icke anses riktigt, att den blivande företagsledningen skall vara bunden av de investeringsplaner och dispositioner, som redovisats i propositionen. Det måste tvärtom anses åvila företagens styrelse, som har att bära ansvaret för verksamheten, att bedöma vilka investeringar, som äro nödvändiga för lösandet av de uppgifter, vilka ovan angivits.

Det bör alltså enligt utskottets mening ankomma på det nya bolagets styrelse att göra en allmän bedömning av företagens förutsättningar även som att framlägga en ekonomisk plan för erforderliga investeringar och för företagens drift under här ovan angivna betingelser. Härvid bör Karlskronavarvsutredningens alternativ II till marinverkstädernas rationalisering kunna tjäna som vägledning. Styrelsen bör samtidigt i samråd med marinledningen företaga en av bolagets mer begränsade omfattning påkallad omprövning av den i propositionen gjorda gränsdragningen mellan företagens och marinens områden i Karlskrona. Sedan ärendet därefter anmälts till Kungl. Maj:t, bör beslut om erforderlig medelsanvisning fattas av riksdagen, som därvid också bör få tillfälle att taga ställning till huru stor del av de behövliga medlen, som skall anvisas i form av aktiekapital och hur stor del som skall ställas till förfogande som garanti för räntelöppande upplåning.

Av utskottets ståndpunktstagande följer, att f. n. allenast erfordras medelsanvisning till begränsat belopp för teckning av aktier i det nybildade bolaget i avvaktan på definitivt beslut om bolagets storlek och uppgifter samt för den utredning, som bolagsstyrelsen enligt vad ovan sagts skall ha att företaga.»

dels ock att utskottets hemställan i nedan angivna delar bort ha följande lydelse:

»I. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 710 och II: 874, I: 711 och II: 876, I: 712 och II: 875, I: 709 samt II: 872, samtliga motioner såvitt nu är i fråga,

a) besluta att marinverkstäderna i Karlskrona skall organiseras som ett statligt aktiebolag i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet anfört;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för det nya bolagets bildande m. m.;

c) hemställa att Kungl. Maj:t må dels uppdraga åt den blivande bolagsstyrelsen att snarast möjligt göra en allmän bedömning av företagets förutsättningar ävensom framlägga en ekonomisk plan för erforderliga investeringar och för företagets drift enligt av utskottet angivna riktlinjer och dels där efter för riksdagen framlägga de förslag om medelsanvisning, till vilka nämnda utredning kan leda;

d) hemställa att Kungl. Maj:t efter ytterligare överväganden av de sysselsättningspolitiska konsekvenserna av örlogsvarvets omorganisation må för riksdagen framlägga erforderliga förslag om förstärkning av näringsliv och sysselsättning samt till avhjälpan av eventuellt uppkommande omställningssvårigheter;

II. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 710 och II: 874, I: 711 och II: 876, I: 712 och II: 875 samt I: 709, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, till *Aktieteckning i ett nybildat bolag i Karlskrona* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1960/61 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 1 500 000 kronor;

III. att riksdagen må, med avslag å motionerna I: 710 och II: 874 ävensom med bifall till motionerna I: 711 och II: 876, I: 712 och II: 875 samt I: 709, samtliga motioner såvitt nu är i fråga,

a) avslå Kungl. Maj:ts förslag om rörlig kredit av 8 000 000 kronor;

b) avslå Kungl. Maj:ts förslag om rörlig kredit av 5 000 000 kronor;

IV. att riksdagen må, med bifall till motionerna I: 711 och II: 876 samt I: 712 och II: 875 ävensom med avslag å motionerna I: 710 och II: 874 samt I: 709, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, avslå Kungl. Maj:ts förslag om ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor;

V. att riksdagen må, med bifall till motionerna I: 711 och II: 876, I: 712 och II: 875 samt I: 709 ävensom i anledning av motionen II: 872 samt med avslag å motionerna I: 710 och II: 874, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, avslå Kungl.

Maj:ts förslag om ökning av posten till reparations- och underhållskostnader m. m. med 1 000 000 kronor;

VI. att riksdagen må, i anledning av motionerna I: 710 och II: 874, medgiva att bolagsstyrelsen må av anvisade medel använda erforderligt belopp för utredande uppgifter;»